

Kálnoki Kis Tamás¹

„s hirdessed helyettem is a szót”²

(Emlékezés Dobai István vargyasi unitárius lelkészre,
1938. április 20-án Szent-Iványi Sándornak írt levele közreadásával)

Dobai István fél évet sem élt már azután, hogy alábbi, gyaníthatóan utolsó levelét vagy az utolsók egyikét megírta Szent-Iványi Sándornak. Ezért fontos ez a rövid híradás egészségi állapotáról, mert a leírtakkal valójában egész küzdelmes életét tekintette át, foglalta keretbe. A Tizenegyek irodalmi csoport költője, társadalomreformer, Homoródújfalú és Vargyas faluközösségeinek elkötelezett érdekvédője és szervezője, Balázs Ferenc barátja, pedagógus, teológiai gondolkodó, gyakorló lelkész és – mások mellett – gyermeklélek-gondozó/gyógyító, meseíró volt egyszerre: igazi reneszánsz ember.

Nem bíborban született. „Élete árvaságban indult, és szegénységben, és ezer nehézség között. Még azok is, akiket szerető és szerethető lelke segítségül szerzett, csak kevéssel járulhattak hozzá boldogulása megalapozásához. Mégis elvégzi a tanítóképzőt, mégpedig kiváló érdemjegyekkel. S amikor már kenyér lenne a kezében, kiüt a háború, hogy elhívja őt a halál szerűjére. Akik bajtársai voltak, azt mondják, jó katona volt. Ez a szelíd lelkű ember, aki egy bogarat el nem taposott volna, ha útjába került, tudta, hogy mi a kötelessége, amikor egy megőrült világ kellő[s] közepén létéért küzdött népe.”³

A háború poklát megtapasztalva jött rá, hogy lelki és szellemi felkészültsége még nem elegendő ahhoz, hogy jó keresztény és hasznos magyar legyen. Magánúton letette hát az érettségi vizsgát, és a teológia mellett beiratkozott a főhatalomváltás következtében románná lett kolozsvári egyetemre is.

¹ KÁLNOKI Kis Tamás (Cegléd, 1944) nyugalmazott levéltáros, a Magyar Országos Levéltár könyvtárának vezetője volt 1984–2007 között. Elérhetősége: kalnoki.kis.tamas@gmail.com.

² Részlet Tamási Áron dedikációjából a *Tizenegyek antológiája* Jancsó Bélának adott példányában. In: JANCsó Elemér, *Kortársaim. Tanulmányok, cikkek, portrék, bírálatok 1928–1971* (Bukarest: Kriterion Könyvkiadó, 1976) 259.

³ SZENT-IVÁNYI Sándor, „Honfoglaló szelídség”, *Unitárius Szószék* 31., 4. sz. (1938): 99–100.

Az *Unitárius Közlöny*⁴ anonim szerzője az egyetemes egyház nevében búcsúzott el tőle fájdalmas szavakkal. A nekrológ tartalmazza azokat az alapvető életrajzi adatokat, amelyeket – ma is – tudni illenék róla. Mégis, talán a legkevésbé azt tudják róla, hogy nem unitáriusnak született. Ha ennek a búcsúztatónak ezzel a mondattal indítása az elhunyt lelki-szellemi fejlődésének ívét volt hivatva megrajzolni, bemutatni (meg)értjük a névtelent. Bár a szándék mégsem egyértelmű. Dobai István ugyanis annak a fiatal unitárius teológus társaságnak az egyik önfeláldozó tagja volt, amelyik a vidék gazdasági, kulturális felemelésének ügyét tekintette élethivatásának. Nem csak a szószerző magasságából hirdette Isten országának megvalósíthatóságát ezen a földön, hanem onnan lejöve ezerfelé szórta szét, forgácsolta fel önmagát. Szolgált a evangélium ügyét, művelte és híveivel műveltetni igyekezett Isten országát, amelyet előbb olyan lángoló szavakkal hirdetett.

A *Brassói Lapok*,⁵ Kacsó Sándor főszerkesztővel az élen több mint rokon-szenvezett az erdélyi unitárius lelkészek egyik legműveltebb, legönzetlenebb és legdolgosabb tagjával. Az unitárius teológián Kolozsváron többször találkoztak. Szent-Iványiban és Kacsóban több közös vonást is felfedezhetünk: irodalmi ambícióik mellett Kacsó és Szent-Iványi Sándor osztálytársak voltak az Erdélyi Római Katolikus Státus marosvásárhelyi főgimnáziumában. A Székelyföldet járó hírlapíró érzekelte, hogy a vargyasi lelkészt magára hagyták a Hargita lábánál. Irodalmi ambíciói kiteljesülését nem egyengették. Szent-Iványi Sándor mindenki másnál pontosabban fogalmazott, amikor leírta:

„Egy lelkenütött nemzedék feljajdulása volt az az anthológia, de a feljajdulás több volt, mint fájdalom, az életakarás csatakiáltása remegett benne. Írtak, mert meg akarták mutatni, hogy élnek, s velük és írásaikban, nyelvükben és szellemükben él az a faj is, melyhez elszakíthatatlan kötelékekkel hozzáláncolták magukat.”

Szépen, ám a sorok közötti bántó cinizmussal búcsúztatta el Dobai Istvánt az *Erdélyi Fiatalok*ban⁶ dr. Jancsó Béla: „A Tizenegyek annyi tagjával együtt ő [Dobai István] is idejében belátta, hogy a romániai magyarságnak nem közép-szerű költőkre és írókra, hanem a társadalmi munka minél több becsületes mun-

⁴ [BENCZÉDI Pál], „Dobai István. Nekrológ”, *Unitárius Közlöny* 48., 11. sz. (1938): 224–226. (fényképpel); Az *Unitárius Értesítő* 17., 11. sz. (1939): 122–123. oldalain másodközlésben megjelent az *Unitárius Közlöny* előzőekben hivatkozott nekrológja, azzal a különbséggel, hogy a szerző, Benczédi Pál nevét is közli.

⁵ [Név nélkül] *Brassói Lapok* 46., 203. sz. (1938): 4.

⁶ Dr. J. [Jancsó] B. [Béla], „Dobay István”, *Erdélyi Fiatalok* 9., 3–4. sz. (1938): 2.

kására van szüksége. Akik hír, név, dicsőség nélkül [...] majdan elfeledve, elvégezzenek egy csomó [...] munkát, ami nélkül [...] emberibb élet sohasem születhetik meg sorstársaik és utódaik javára.” Még jó, hogy hozzátette: a lelkész „falujának Vargyasnak, első szolgája [...]”⁷ lett. Olyannyira, hogy még a Tizenegyek jubileumi ünnepségére sem tudott időt szakítani. Csak készült rá, dolgozott érte, megírta *Az intelligencia és a falu* című tanulmányát. Aztán Bede Emil olvasta fel helyette.

A levél címzettje, Szent-Iványi Sándor, a gyászszertartás szónoka búcsúztatva igaz szavakkal az elhunytat a vargyasi unitárius templomban. Beszéde fennmaradt,⁸ amelyből immár a néhai teológustárs és jóbarát életéről fontos információkat nyerhetünk. Nem kevésbé abból az ugyancsak tőle származó levélből, amelyet egy emberöltővel az itt tárgyalt események után, 1975-ben Lancasterből (USA) írt Mikó Imrének Kolozsvárra. Amit ebben leírt négyük barátságáról, az ugyancsak idekívánkozik.

„Ha már visszatértem ebbe a »never-never« időbe (magyarul így lehetne fordítani: ebbe az egyszer volt, hol nem volt időbe), hadd mondjam el, hogy a Teológián négyen voltunk »elválaszthatatlan« barátok, [Balázs] Feri,⁹ Dobay Pista, Jancsy (Iván) Laci és én. Minthogy Feri egy évvel fölöttünk járt, a negyedik évben már csak hárman maradtunk, mert Ferit kiküldték »akadémitának« Angliába. Mi hárman továbbra is jó barátok maradtunk, Dobay Pista lett idősebb lányom keresztapja, s mikor halálát közeledni érezte (bronz betegsége volt¹⁰), meghagyta, hogy én temessem el. Akkor már több éve lelkészkedtem, s a temetések nem voltak szokatlanok tapasztalataim között. Ennek ellenére, mikor felmentem a szószékbe s lenéztem Pista koporsójára, melyet pont a szószék alatt helyeztek el, egyszerre elfogott a meghatottság, a könnyek csak úgy patakzottak a szememből, s én csak álltam a szószékben, sokáig meg sem tudtam szólalni. Ilyen tapasztalatom nem volt, sem azelőtt, sem azóta. Ma sem tudom, miért voltam annyira meghatva, hiszen Pistának akkor már megváltás volt a halál, olyan sokat szenvedett, és mindnyájan tudtuk, hogy gyógyíthatatlan volt.”¹¹

Annak a közösségnek, amelyhez ők négyen tartoztak, vezéralakja Balázs Ferenc volt. Mint a fenti levélrészletben olvashattuk, velük tartott, közékjük tarto-

⁷ Uo.

⁸ SZENT-IVÁNYI Sándor, „Honfoglaló szelídség”.

⁹ Balázs Ferenc (1901–1937) unitárius lelkész.

¹⁰ Addison-kór, a mellékvesekéreg idült elégtelensége, a betegséget a bőr sajátos színe alapján „bronzkórnak” is szokás nevezni.

¹¹ Kovács Sándor (közlő), „Szent-Iványi Sándor (Lancaster, Massachusetts, USA) 1975. július 11-én kelt levele Mikó Imrének”, *Keresztény Magvető* 118., 3. sz. (2012): 178.

zott az Újpesten született filozófus, ifjúsági lelkész, Iván (Jancsi) László is. Lelkük emelkedettségében, hivatásmegélésben, tehetségben, áldozatvállalásban – fiatal-ságuk ellenére – kimagaslottak kortársaik, kartársaik közül. Csak kevesek értet-ték meg őket a hivatalosak, régi vágásúak és az öreg papok közül. Mert lánggal égtek, és hamar ellobbantak, elégtek. Balázs Ferenc (1901–1937), Dobai István (1898–1938), Iván (Jancsi) László (1900–1938) felmorzsolódott egészséggel, re-ménytelen reménységgel vívták harcukat szolgálati helyeiken. Idő előtt fogadta magába őket a föld: Mészkönn, Vargyason és Budapesten.

A fiatalon elhunyt vargyasi lelkész áldozatos életével és halálával magasba emelte a közösségépítés és együtt munkálkodás zászlaját.

Dobai Istvánt – mint fentebb írtuk már – a négy barát közül az egyedül élet-ben maradt, nem sokkal később fordulatokban gazdag időket élt, Amerikában (USA) letelepedett Szent-Iványi Sándor búcsúztatta Vargyason, s kísérte ki a bá-natos özvegyet, Dobai Istvánné Fábíán Irént és az elhunyt testvéreit, Dobai Já-nost és Dobai Józsefet, valamint a fiatal papjukért könnyeket hullató hívek sere-gét a falu sírkertjébe. Szent-Iványi Sándor temetési orációjában fiatalon elhunyt barátja lelki alkatáról árult el részleteket, és fontos életrajzi adatokat, életese-ményeket örökített meg.

Ezek közül mindenképpen említésre érdemes: Dobai István „[...] egyike volt annak a négy jóbarátnak, akik az 1920-as évek elején szinte példabeszéddé vált szeretetben és gondolatközösségben éltek a kolozsvári unitárius Teológián”.

A szelíd lelkű barát, pályatárs fékeveszett haragra gyúlt, ha a szent eszméit lábbal tiporták meg. Ilyenkor nem törődött azzal sem, ha előmenetele, jövője, boldogulása forog kockán, vagy egyenesen az eltipratás veszélyét vonta magára szókimondásával.

„Akkor még új volt a kolozsvári román egyetem. Kapuin mi, frissen kereszt-telt »kisebbségiek«, oly félve léptünk át, mintha minden szegeletből kegyetlen veszélyek vigyorogtak volna szembe. S akkor még nagy feladat volt az egyetem nyelve. Közülünk még senki sem tanult négy elemin és nyolc gimnáziumon át román nyelvet és irodalmat, hiszen ez volt a nagy változás után az első év és az első nemzedék. Dobai István mindezzel szembenézett és kettőzött szorgalom-mal tanult.”

És ott voltak a „kettős tanulások”. Délutánonként a magántanulókkal való foglalkozások, amelyből a megélhetés egy részét fedezték. A héttől tízig tartó te-ológiai stúdiumok után jött az éjfélig tartó üdítő alvás. Amikor pedig éjfél-t ütött az óra, a barátok hozzáálltak az egyetemi tantárgyak elsajátításához. Könyvek barikádjai mögé elbújva, hangosan olvasták fel egymásnak a napra, órára felosz-tott tananyagot, hogy a házirendet sértő villanyáram-használatot palástolhassák.

Ágytakarókba, lepedőkbe burkolózva vacogtak, és közben minden erejüket megfeszítve viaskodtak a szemeikre nehezedő álommal.

Reggel aztán kialvatlanul, holtfáradtan ébredt mindahány éjszakázó. Dobai István álmos szemeit kinyitva merítette arcát a mosdótól jéghideg vizébe. Este pedig elsétálta a vacsora idejét, hogy megböjtölt pénzéből virágot vegyen a leánynak, múzsájának, utóbb feleségének, Fábián Irénnek, akit költői lélekkel és lángoló szerelemmel szeretett.

Hivatását példamutató buzgósággal, odaadással gyakorolta. Ezért tette fel Szent-Iványi Sándor a jogos kérdést: „Járt-e valaki úgy nála, hogy tanácsot, szerető szót, segítséget ne kapott volna? Hívták-e beteghez, akár éjszaka idején is, hogy fel ne ragadta volna kis házi-patikáját s ne vitte volna a test és a lélek gyógyszerét önfeláldozó buzgalommal? Ifjak, tanulók, nem állott-e mellettetek mindig védelmezve, megsegítve, útbaigazítva titeket, amennyire csak módjában állott?”

Az alábbiakban közölt Dobai István-levél és Szent-Iványi Sándor sokat idézett temetési beszédének párhuzamba állítása szívbe markolóan emeli egészen magasra a fiatalon elhunyt lelkész életművét, benne költészetét. „Aki csak egyetlen sorát is elolvasta valaha Dobai Istvánnak, az tudja, hogy ő csupa szív volt. Csupa szív, lelkesedésében, szeretetében, még szomorúságában is. [...] olyan tiszta és olyan könnyen túláradó, mint azoké a gyermekeké, akiket rajongásig szeretett.”¹²

Költészetét, úgy tűnik, egyedül Szent-Iványi Sándor értékelte a helyén. Dobai István ugyanis papköltő volt. Aki édesanyját vesztett gyermekként sorstragédiáját, a traumát soha nem heverte ki. Erről vall *Az anyám* című költeményében: „Sohse láttam és mindig látom / Nyomon kísér, mint örök álom / Az anyám.”¹³ Ez az állapot határozta meg az életét. Ugyanezért megértő és együttérző szívvel lélekkel ölelte magához a gyermekeket.

Érzelem- és gondolatgazdag költő volt. Rímei verseinek zeneiségét mondanivalójával összhangban fokozzák. *Mózes*¹⁴ című elbeszélő költeményének 1. része Babits Mihály *Jónás könyvét* juttatja eszünkbe. Szellemes, ritmusos, sokat ígérő alkotás. Hogy közlésének folytatása miért maradt el, nem tudjuk, miként azt

¹² Ahol arra külön nem hivatkoztam, az idézett részek Szent-Iványi Sándor *Honfoglaló szelídség* című temetési beszédéből valók.

¹³ DOBAI István, *Messiásod. Versek. Kolozsvár 1922.* (Székelykeresztúr: Hermann József, 1922), 5.

¹⁴ DOBAI István, „Mózes. I. rész. A gyékény kosár”, *Unitárius Közlöny* 42., 3. sz. (1932): 33–37.

sem, hogy befejezte-e egyáltalán.¹⁵ Költeményei közül leginkább *Az anyámat*¹⁶ és a gyászjelentésén mottóul használt verssorait, az „Akarom Igazság, Jóság által a Szépet, / Akarom, hogy békében éljenek a népek” szokták idézni. Méltán.

Dobai István különös gondot fordított az árva gyermekek lelkigondozására. Ezért írt verset *Az én szívem* és színdarabot *Három árva karácsonya* címmel. Előbbiben arról, hogy „Az én szívem tündérország, / Benne lakik a boldogság. / A kapuja aranykapu, / Mindig ki van tárva, / Jöjj szívembe könnyes arcú, / Elhagyatott árva!” Utóbbit iskolás gyermekek adták elő többek között a Homoród-újfalui Nőszövetség 1927. december 25-i karácsonyi ünnepi rendezvényén¹⁷ sikerrel.

Tevékeny, ambiciózus lelkész volt. Előadások sokaságával vett részt az unitárius egyház életében. 1932-ben pl. a Dávid Ferenc Egylet Ifjúsági Körei Egyetemes Szervezete V. nyári konferenciájának gerincét az ő, *Az unitarizmus feladata és jelentősége az erdélyi magyar társadalom lelki szolidaritásának kiépítésében*¹⁸ című előadása képezte.

Verseinek, tanulmányainak, felolvasott, de nyomdafestéket nem látott dolgozatainak, különösen is prédikációinak összegyűjtése, lelkészi munkásságának, gazdag örökségének feltárása fontos lenne, mert Dobai István olyan tagja volt az unitárius lelkészi karnak, akinek emlékét ápolni és őrizni kell.

Dobai István levele Szent-Iványi Sándornak:

„Édes Ivánkám,¹⁹

[Leveledet,] melyben [Rudolf] Otto könyvekről²⁰ és a dolgozatomra vonatkozólag írtál, megkaptam, s mivel hosszasan betegeskedtem, ezért nem válaszolhattam.

¹⁵ Uo., 37.

¹⁶ DOBAI István „Az anyám”, *Unitárius Közlöny* 33., 3. sz. (1923): 47. Lapalji megjegyzés: „Messiásod című verskötetből, melyet múlt számunkban ismertettünk.”

¹⁷ *Unitárius Közlöny* 39., 5. sz. (1929): 92. [A *Nők világa* mellékletben.]

¹⁸ BEDE Emi, „Beszámoló a D. F. E. Ifjúsági Körei Egyetemes Szervezete V. nyári konferenciájáról” *Unitárius Közlöny* 42., 8–9. sz. (1932): 119.

¹⁹ „barátaim engem rendszeren Ivánkának vagy Ivánnak szólítottak.” Ld. a 11. lábjegyzetet.

²⁰ Rudolf Otto (1869–1937) német filozófus, evangélikus teológus. Legfontosabb munkája *Das Heilige* (A szent) című, amely az általános vallástudomány fenomenológiai irányzatának alapműve.

Ahogy a főtanácsról hazajöttem,²¹ alaposan éreztem a sok lelki izgalom utóhatását és feketedni kezdtek a kezeim, arcom, [az] ajkak, nyelvem és elment minden erőm. Eladtam erre a bethlenfalvi házat s elmentem Bucurestibe kezeltetni magam. Három hétig minden kínzás és orvosi önkínzás (4 orvos) után még csak sejtették a diagnózist s negyedik héten tudták egész bizonyosan, hogy anyagcserezavarom van. A betegség nagy gyengesége mellett, állandóan hánytam, végtelenül ideges lettem s ezért tudományos munkát végezni nem tudok. De Ko[lozs]várról hazajövet már el is határoztam, hogy nem teszem le a vizsgát, mert egyházunkban a lelkiismereti szabadság meghalt, s az unitarizmus lélekharangja megszólalt, bár meggyőződéses unitárius vagyok s így a mostani állapotokat bevenni nem tudom, mert sokon nyilatkoztak és azt mondták, hogy nem meggyőződésből, hanem pártfegyelemből vállalták sokszor azt, ami ellenkezett egyéni nézetükkel. Nekem ennyi is elég arra, hogy félre álljak. Ma nem érték, hanem politika dönt! Ám döntsön. Én félreállok.²² De mihelyt jobban leszek, minden munkámat folytatni fogom, de csak önmagamnak. Nézeteimet az unitarizmusról pedig nem fogom véka alá rejteni.

Egyelőre pihennem kell, esetleg hónapokig is. Kezelésem sokáig fog tartani és rém sokba kerül. Eddig 40.000 - lei elment s mindennap megy a többi is, amíg koldus leszek.

Ivánkám engem fáraszt az írás, most még csak arra kérlek, írj magadról, válasodról, házasságodról, egyházi nyavalyogásokról és minden egyébről, hogy feledtesd nagy nyomorúságomat.

²¹ Az 1938. január 16-i főtanácsi ülés (Egyházi Főtanács) dr. Varga Béla főjegyzőt választotta meg püspöknek a korábban lemondott s nyugállományba vonult dr. Boros György helyett. Ebben az időszakban zajlottak a magukat medgyesi fiataloknak nevező lelkészek sikeres akciói az egyház vezetésének megújításáért. Kelemen Lajos, a legendás kolozsvári levéltáros, a mozgalom résztvevőit „Medgyesi felforgatók”-nak nevezte. Ezekkel az eseményekkel (is) függ(hetett) össze Dobai István sok lelki izgalma és az egyházi „nyavalyogások” észlelése, emlegetése.

²² A levél előbbi mondatai szembesítik az olvasót azokkal a morális viszonyokkal, amelyek között a korabeli egyházi vezetéssel, Boros György püspökségével elégedetlenkedők tisztújítási akciója megvalósult. A személycserék megtörténtek ugyan, de a lényegen ez mit sem változtatott. Dobai István erről mondta el véleményét, mondott ítéletet. Morzsányi korjelző adalék a levél az események történetéhez.

K[edves] édesanyád²³ kezeit csókolom, téged öllelek, öreg barátsággal.

V[argyas], [1]938. IV. 20.

Pista”²⁴

²³ Szent-Iványi Sándor szülei dr. Szent-Iványi György ügyvéd, édesanyja dr. Szent-Iványi Sándorné, született Wiedemann Emilia voltak.

²⁴ Magyar Unitárius Egyház Magyarországi Egyházkerülete. Dr. Szent-Iványi Sándor Unitárius Gyűjtemény (Könyvtár és Levéltár) Szent-Iványi Sándor hagyatéka. Dobai István unitárius lelkésszel kapcsolatos iratok. X/h 5. d. 4. t. 25. sz. Dobai István levele Szent-Iványi Sándornak: Vargyas, 1938. április 20.